

Byggnadsminnesförklaring av Växbo kvarn, fastigheten Växbo 15:2 i Bollnäs socken och kommun

Fråga om byggnadsminnesförklaring har väckts av kommunstyrelsen i Bollnäs kommun den 1 november 1984. Förslag till skyddsföreskrifter har tillställts fastighetens ägare, för godkännande den 9 januari 1985. Förslaget har därefter remitterats till övriga berörda den 21 januari 1989.

har skriftligen godkänt byggnadsminnesförklaring med föreslagna skyddsföreskrifter den 6 maj 1985.

Byggnadsnämnden i Bollnäs kommun har genom beslut den 21 februari 1989 tillstyrkt byggnadsminnesförklaring.

Kommunfullmäktige i Bollnäs kommun har genom beslut den 20 mars 1989 tillstyrkt byggnadsminnesförklaring.

Kultur- och fritidsnämnden i Bollnäs kommun har genom beslut den 13 april 1989 lämnat förslaget utan erinran.

Riksantikvarieämbetet har i yttrande den 22 mars 1989 tillstyrkt byggnadsminnesförklaring.

Länsmuseet och Hälsinglands museum har beretts tillfälle att yttra sig över förslaget men har inte utnyttjat denna möjlighet.

Länsstyrelsen förklarar med stöd av 3 kap 1 § kulturminneslagen Växbo kvarn, fastigheten Växbo 15:2 i Bollnäs socken och kommun för byggnadsminne och meddelar enligt 2 § samma lag skyddsföreskrifter enligt bilaga 2.

Länsstyrelsen lämnar råd och anvisningar för underhåll av byggnaden. Även länsmuseet kan rådfrågas.

Om särskilda skäl finns får länsstyrelsen enligt 3 kap 14 § kulturminneslagen lämna tillstånd till ändring av byggnadsminne.

1989-06-19

221-1478-89

Enligt 3 kap 21 § kulturminneslagen gäller detta beslut omedelbart även om det överklagas.

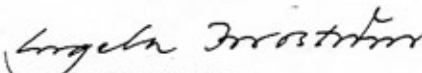
Detta beslut kan överklagas hos kammarrätten. Hur man överklagar framgår av bilaga 1.

Beslut i detta ärende har fattats av styrelsen. I beslutet deltog landshövding Lars Ivar Hising, jämte ledamöterna Marianne Ahlqvist, Jens Alvarsson, Axel Andersson, Alice Hamberg, Thomas Juhlin, Sven Eric Lundahl, Wallentin Lundmark, Curt Nygren, Eva Rennerfelt, Håkan Stjernlöf, Berndt Söderström, Birgit Wallström, Stig Wigren samt Stig Zettlin.

I den slutliga handläggningen deltog även länsråd Johny Rangrost, 1:e länsassessor Gösta Törnblom, länsarkitekt Lars-Ulrik Bergström samt antikvarie Ingela Broström, föredragande.

Lars Ivar Hising

Ingela Broström

Kopia till

✓ Riksantikvarieämbetet
Kommunstyrelsen i Bollnäs kommun
Byggnadsnämnden i Bollnäs kommun
Kultur- och fritidsnämnden i Bollnäs kommun
Länsmuseet
Hälsinglands museum
Inskrivningsmyndigheten vid Bollnäs tingsrätt
Överlantmätarmyndigheten
Planenheten

VÄXBO KVARN

Växbo 15:2

Bollnäs socken, Bollnäs kommun

Kvarnanläggningen från norr
Foto: Länsmuseet i Gävleborgs län

Växbo kvarn är en av två större kvarnanläggningar som under senare delen av 1800-talet byggdes vid Växboån. Vid denna tid ersattes de äldre skvaltkvarnarna allmänt av större kvarnar, vilket möjliggjorde en rationellare och mer koncentrerad drift. Den ena av dessa båda storkvarnar är idag rivna, medan Växbo kvarn bevarats i mycket gott skick.

Kvarnhuset byggdes år 1869 av en inspektor Veng från Marma, som också var delägare i det ursprungliga kvarnbolaget. Övriga ägare var bönder från byn.

Kvarnen drevs som tullkvarn, vilket innebär att säden målades mot avgift. Malningsverksamheten arrenderades ut till en mjölnare, som bodde vid kvarnen i en särskild bostad, troligen uppförd i samband med kvarnbygget. Eftersom ett mindre jordbruk hörde till mjölnarens försörjning byggdes också ett uthus som rymde stall, fähus, vedbod och höskulle.

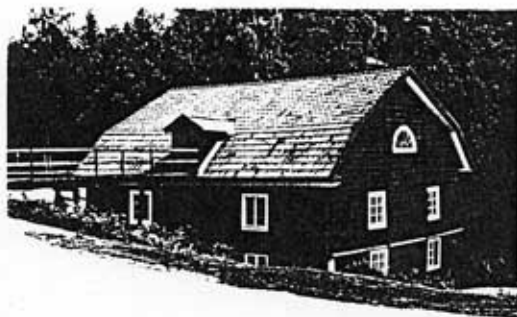
Ursprungligen drevs kvarnen med vattenhjul, men det visade sig snart att driften på detta sätt inte blev tillräckligt effektiv. Efter några år installerades därför turbiner, som bättre tog tillvara det begränsade vattenflödet på platsen. Ett turbinhus (sump) byggdes i bottenvåningen. Omkring år 1900 effektiviserades malningen ytterligare genom en höjning av kvarndammen och byte av turbiner. Från denna tid härstammar större delen av den nuvarande maskinella utrustningen.

Kvarnhuset är byggt i två våningar med källare. I den nedre våningen finns förmalningsapparaten, bestående av två par kvarnstenar, samt flera kross- och rensverk. Vissa av dessa står kvar sedan kvarnens tillkomsttid. Källarvåningen rymmer sumpen, som utbyttes vid restaurering 1984/85. Vid samma tillfälle sattes maskineriet i stånd och målning sker nu sommartid.

Mjölnarbostaden är byggd i en och en halv våning, varav den nedre bevarar ursprunglig planlösning. Kökets bakugn rekonstruerades vid restaureringen. Samtidigt tillkom bron med sittbänkar. I övrigt är exteriören väl bibehållen. Byggnaden fungerar nu som café, med en mindre bostadslägenhet i övervåningen. Strax väster om huset finns en jordkällare, för närvarande i dåligt skick.

I uthuset har nedre våningen lämnats oförändrad, medan höskullen med små ingrepp inretts till utställningslokal för hantverk m m.

Till anläggningen hör även en måleribyggnad i två våningar med vind, troligen uppförd år 1891. Måleriet drevs fram till 1931 av ett från kvarnen fristående bolag. Av fast inredning återstår endast ugnen med varmluftstork samt ett spel i vindsvåningen, medan byggnaden i övrigt är välbevarad.

Kvarnhuset
Foto: Länsmuseet i Gävleborgs län

Samtliga byggnader är uppförda i timmer med tegeltak. Kvarnhuset skiljer sig från övriga byggnader genom sitt brutna tak och de delvis panelade fasaderna.

Restaureringen 1984/85 syftade delvis till att göra det möjligt att visa kvarnanläggningen för allmänheten. Förutom nämnda förändringar åtgärdades skador på byggnaderna och fasaderna målades. År 1986 kompletterades miljön genom att en smedja flyttades från Lars-Andersgården i Lilltjärna och sattes upp på platsen för en tidigare raserad smedja.

Växbo kvarn är ett synnerligen välbevarat exempel på de större kvarnanläggningar som uppfördes på landsbygden under 1800-talet. Den har ett stort kulturhistoriskt värde genom att hela kvarnmiljön med komplementbyggnader, damm, broar m m bibehållits. Möjligheten att fortfarande använda den maskinella utrustningen för malning bidrar till detta värde.

Skyddsområde

Skyddsområdet omfattar hela fastigheten Växbo 15:2.

Skyddsföreskrifter

Skyddsföreskrifterna gäller kvarnen, mjölnarbostaden, måleriet och uthuset.

- 1) Byggnaderna får inte utan länsstyrelsens tillstånd rivas, flyttas, ombyggas eller på annat sätt förändras till sin exteriör.
- 2) Arbeten i byggnadernas inre som medför ingrepp i den bärande stommen får endast utföras efter försig som godkänts av länsstyrelsen.
- 3) Interiörer och fast inredning i kvarnen, måleriet samt i mjölnarbostadens bottenvåning får inte utan länsstyrelsens tillstånd ombyggas eller på annat sätt förändras.
- 4) Byggnaderna skall i samråd med länsstyrelsen ägnas för sitt bestånd erforderligt löpande underhåll med sådana material och metoder som deras kulturhistoriska värde kräver.
- 5) Skyddsområdet skall värdas på ett sådant sätt att byggnadernas karaktär och utseende inte förvanskas.

